

VARGHA MIHÁLY

AZ ERDÉLYI MŰVÉSZETI KÖZPONT RÖVID TÖRTÉNETE

■ 1990-ben kerültem Sepsiszentgyörgyre, a Székely Nemzeti Múzeum képtárának lettem a muzeológusa. Engem elsősorban képzőművészként vonzott ez a város. Kisgyermekként, majd ifjú művészként is értékeltem Plugor Sándor, Hervai Zoltán, Tornay Endre, Vinczeffy László művészetét.

Baász Imre Sepsire költözése, majd az itt szervezett *Medium, Rajz-Szín-Forma, Madár, A ház* című témaelemző kiállítások revelációként hatottak rám. Baász „új időknek új dalait” hozta magával, a Partiumból, Kolozsvárról, érződött a levegőben egy új szemlélet, valami termékeny másság. Talán a szabadságé, a kimondott igazságé?

1988-ban diplomáztam Jászvásárban szobrászat szakon, három évre Piskire helyeztek egy márványfeldolgozó gyárba, amiből a forradalom miatt csak két évet kellett letöltenem. Már piski „korszakomban” megkerestem Plugor Sándort, aki akkor a művészegyesület (UAP) szentgyörgyi elnöke volt, és Baászt, aki a forradalmár művészt testesítette meg számomra.

A ránk szakadt szabadság már lehetővé tette a gyors emigrációt vagy a szerencsepróbát külföldön, én a fent említett okokból mégis Sepsiszentgyörgyöt választottam.

Akkoriban olvastam a központi magyar lapban, hogy Szentgyörgyön Baász Ütő Gusztávval és Bob Józseffel megalapította az erdélyi magyar képzőművészeti szövetséget. (Erre dörgedelmes cikk volt a válasz a kolozsvári Abodi Nagy Béla részéről: kik ezek a művészek, honnan veszik a bátorságot egy erdélyi szervezet létrehozására?)

**...megkérdeztük Erdély
művésztársadalmának
képviselőit, hogy mit
szólnak egy
Sepsiszentgyörgyön
létesítendő erdélyi
művészeti múzeum
létrehozásának
ötletéhez. Hiszen íme,
itt van politikai akarat
erre, a város
és a megye vezetői is
akarják**

Röviddel azután alakult újra a Barabás Miklós Céh Kolozsváron, amelynek első elnöke éppen Abodi Nagy Béla volt, alelnök Jakobovits Miklós, a későbbi elnök.

Baással szorosabb kapcsolatba az általa szervezett *Médiuum 2.* nemzetközi kortárs kiállítás kapcsán kerültem. Egyrészt, mert én voltam a képtár „őre”, másrészt, mert szobrászként én mintáztam meg gipszből a *Médiuum* kiállítás plakátján szereplő színesre festett „szarvacskás” modellt.

Aztán többször meghívott a műtermébe, „kalákába”: szitanyomásos technikával készültek művei, ezek a munkálatok éjszaka zajlottak, számomra amolyan posztgraduális képzésnek hatottak. Szó volt a művészet mai helyzetéről, ezen belül az erdélyi művészek alternatíváiról. Karizmával rendelkező okos ember volt, jó vitázó, ugyanakkor laza és nagyvonalú is.

1991 őszén a *Medium 2.* megnyitóján Baásznak volt egy földrengető kijelentése: „...bár sokan ezt megkérdőjelezik, én azt hiszem, hogy Sepsiszentgyörgynek egy kortárs művészeti központtá kell fejlődnie...” Ugyanezt a gondolatot fejt ki egy Kernács Gabriella vezette forgatócsoport által készített interjúban is, amelyben az erdélyi kultúra egyediségét hangsúlyozza, és kimondja, hogy itt, Erdélyben jogos igény, sőt szükségszerű önálló magyar (művészeti) intézményt, kortárs múzeumot létrehozni.

Sajnos Baász 1991-ben alig ötvenévesen vérmérgezésben meghalt. Bár hiányát nehéz volt pótolni, egy erdélyi magyar művészeti múzeum gondolatát sikerült elültetnie bennünk.

Rám mint fiatal művészre ez a gondolat nagyon hatott. Végre nemcsak az emlékjelállításról, a görcsös hagyományápolásról van itt szó, hanem valami többről, ami fel tudja mutatni és egy nagyobb áramkörbe tudja kapcsolni helyi értékeinket!

A Gyárfás Jenő Képtárban gyakran összeverődtünk: Vinczeffy László, aki ugyan restaurátorként dolgozott a múzeumnál, de a képtári kiállítások szervezésében is igen aktív volt, Ütő Gusztáv, a frissen alakult művészeti líceum tanára, rövid ideig a helyi művészeti egyesület elnöke, a városban rokoni szálai miatt gyakran megforduló Jakobovits Miklós, a színház akkori aligazgatója, Deák Barna és sokan mások.

A téma egy erdélyi gyűjtőkörű modern képtár létrehozása volt. Jakobovits ezt Nagyvárad vagy Kolozsvár központtal képzelte el, mi székelyföldiek Sepsiszentgyörgyön.

1996-ban amerikai tanulmányutamról hazatérve meggyőztem a Székely Nemzeti Múzeum vezetőségét, hogy újítsuk fel a képtár épületét oly módon, hogy a padláson alakítsunk ki kiállítótereket, itt működhetne egy erdélyi gyűjtőkörű múzeum, amely a képtárnak a kibővítése lenne.

Akkor már kialakult bennem a *Panteon* című alapkiállítás terve, már dolgoztam egy koncepción, amely katalógusban öltött volna testet. Úgy képzeltem a leendő múzeumot, hogy a *Panteon* nagy klasszikusainak bemutatása nem szakadna meg Mattis Teutschnál, hanem a padlástérben bemutatnánk a még élő és alkotó klasszikusainkat is! Hogy aki ide betér, az egy viszonylag teljes képet kapjon az erdélyi képzőművészetről. Hogy ne csak a múltból beszéljünk, hanem a jelenről is. Ez a múzeum egyfajta kanonizációt is beindítana, egyfajta Parnasszusa lenne a honi vizuális művészeteknek. Álmodoztunk...

A kolozsvári Szabó Bálintot nyertük meg ügyünknek, de munkánkban sokat segítettek Benczédi Sándor és Kovács Kázmér helyi építészek is.

Hogyan fogtunk a munkához? Ma már nem titkolom, hogy furfanggal próbálkoztunk, nem rajtunk múltott, hogy csak részsikert könyvelhetünk el...

Én akkor gyakorlatilag teremőr voltam, amolyan mindenes, aláírási jog nélkül. Szép emlékév néhány igazgatómat, Kónya Ádámot meggyőztem, hogy a képtár előterét borító, megörökölt, borzalmas préseltlemez falburkolatot távolítsuk el, meszeljük ki a falakat, és alakítsuk át kiállítóterré. Ez meg is történt, hanem az eltávolított falbur-

kolat alatt megmutatkoztak a kilencvenes földrengésnek a még borzalmasabb nyomai... Benczédi Sándorral készítettem egy szakértői véleményt, amely a lépcsőház fölötti torony sürgős konszolidációját kérte a múzeumtól. Ezt a sürgősséget dagasztottuk fel teljes felújítássá, és a padlástér hasznosítását is belefoglaltuk.

Annyit értünk el, hogy megnyitottuk a belső tereket, logikusabb beosztást nyertek a termek, végre kiállítóterként tudott működni az előtér, felújítottuk a nagyon lepattant mosdókat... A munkálatok csak részben valósultak meg, a padlás hasznosítására már nem jutott pénz.

Az álmainkat nem adtuk fel, beszélgettünk róla, vártuk, mi történik a nagyobb potenciállal rendelkező erdélyi városokban, figyeltük, hogyan mozog a Barabás Miklós Céh... a szárhegyi Lázár-kastélyban működő művelődési központ...

A 2000. évek elején hallottam a nyugalmazott múzeumigazgató Kónya Ádámtól, aki akkor városi tanácsos volt, hogy eladó lesz egy magántelek a múzeum szomszédságában. Nemsokára megüresedett az SZNM igazgatói állása, amit sikerrel megpályáztam 2007-ben. A múzeum komoly raktárhiánnyal küzdött és küzd ma is, elkezdünk gondolkodni egy múzeumbővítésben.

Az világos volt számunkra, hogyha mi raktárak építésére próbálunk pénzt szerezni, nem sok esélyünk van. Ki ad pénzt unalmas raktárakra? A pénzosztóknak főcímekre, világot rengető hírekre van szükségük, nem holmi raktárakra. Akkor ugrott be újra: itt az alkalom az erdélyi képzőművészeti múzeum megvalósítására!

Nagy szükség van rá, hiszen immár a rendszerváltás óta búvópatakként ott van a közbeszédben, a művészek agyában, lelkében! Vásároljuk meg a telket, és építsük meg az erdélyi művészeti múzeumot! (Majd az egyik sarokban építünk a Székely Nemzeti Múzeumnak is egy háromszintes raktárt...)

A választások évében, 2008-ban megkerestük a megyei tanács új elnökét, Tamás Sándort, Sepsiszentgyörgy frissen választott polgármesterét, Antal Árpádot, akiknek egyből nagyon tetszett a terv. 2010-ben meghirdettük a Képzőművészet Évét Székelyföldön. Ekkor kezdődtek el a tárgyalások a múzeum szomszédságában lévő telek tulajdonosa és Kovászna Megye Tanácsa között.

A következő évben létrejött a vásár.

Ezzel párhuzamosan 2011-ben összehívtunk egy képzőművész küldöttgyűlést a múzeumba, amelyen Erdély valamennyi tájegysége képviseltette magát. Itt mintegy megkérdeztük Erdély művésztszadalmának képviselőit, hogy mit szólnak egy Sepsiszentgyörgyön létesítendő erdélyi művészeti múzeum létrehozásának ötletéhez. Hiszen íme, itt van politikai akarat erre, a város és a megye vezetői is akarják, már a telek megvásárlása is folyamatban van.

A kérdésre a válaszok zöme pozitív volt. A kételkedők sem egy ilyen intézmény létjogosultságát vitatták, inkább a hogyanját. Hol lesznek a gyűjtés szakmai határai, az alapelvek, az erdélyiség hogyan fog megvalósulni itt, stb. A gyűlés utáni árkosi díszvacsorán már lecsillapodóban voltak a tamáskodók is, valamennyien egyetértettünk abban, hogy el kell indítani a munkát, meg kell ragadni az alkalmat, mert ez egy nagy esély.

Elmondtuk, hogyha álmaink mellé nem tudunk politikai akaratot vonzani, soha nem fogunk előbbre lépni. Az erdélyi magyar érdekvédelmi szervezet, de az anyaországi vezető politikum is támogatja az ötletet.

Röviddel az árkosi találkozó után létrehoztunk a Székely Nemzeti Múzeum keretében egy Erdélyi Művészeti Központ (EMÚK) nevű alegységet. Úgy gondoltuk, hogy jobb, ha egy meglévő szervezet ernyője alatt indítjuk útjára ezt az intézményt, mint ha egy teljesen újat alapítanánk.

Ugyanakkor létrehívtunk egy 13 tagból álló kuratóriumot, amelynek a székelyföldiek mellett kolozsvári és nagyváradi tagjai is vannak. Ez a kuratórium hivatott arra,

hogy a szakmai döntéseket meghozza, illetve az EMŰK-ben folyó szakmai munkát felügyelje.

Szemléltetésként közlöm a rövid alaptanulmányt, amellyel Magyarország Emberi Erőforrás Minisztériumánál sikerrel pályáztunk.

■ Alapozó tanulmány a Sepsiszentgyörgyön, a Székely Nemzeti Múzeum szakmai patronátusával létesítendő Erdélyi Magyar Képzőművészeti Múzeum létrehozásához

1. Történeti-szakmai előzmények

Az erdélyi képzőművészeti életben egy önálló, az összerdélyi magyar vizuális kultúrát gyűjtő, feldolgozó és népszerűsítő szakintézménynek az igénye Trianon óta jelen van.

Az anyaországtól való elszakadást követően ezt a célt tűzte ki a Kós Károly alapította Barabás Miklós Céh, amelynek fő törekvését – egy bázisintézmény létrehozását – a második világhégés és az azt követő totalitárius rendszer ugyan megghiúsította, de mint működési elv és modell máig az erdélyi művészeti élet önszerveződésének mintája.

Az 1989. végi rendszerváltás után a Barabás Miklós Céh újraalakul Kolozsváron, vállalva a Kós Károly-i hagyományokat és célkitűzéseket.

Sepsiszentgyörgyön ugyanakkor Baász Imre grafikus és művészetszervező látta egy önálló erdélyi közgyűjtemény- és galériahálózat paradigmájában a fejlődés és egyben az önazonosság megőrzésének garanciáját.

A Székely Nemzeti Múzeum mindig is kötelességének érezte ennek az ügynek a támogatását: az 1980-as években (akkor még megyei múzeumi státuszban) a képzőművészeti gyűjteménynek külön székházat biztosított (ma a Gyárfás Jenő Képtár nevet viseli), három éve alapított és sikerrel üzemeltet egy kortárs művészeti galériát (Magma Galéria) és a helyi önkormányzatok támogatásával megvásárolt egy negyvenhárom városközponti telket az új múzeum számára.

2. Feladatok

Az erdélyi magyar művészeti közgyűjtemény- és galériahálózat legfontosabb feladatai:

– Gyűjtse, dolgozza fel és népszerűsítse az 1920 óta magára maradt erdélyi képzőművészeti élet meghatározó alkotóinak műveit és a fontos irányzatok legjellemezőbb darabjait, mind a klasszikus, modern, avantgárd, mind pedig a kortárs irányzatokéit.

– A gyűjtemények, kutatások eredményét egy galériahálózat keretében professzionálisan magas szinten bemutassa Erdély legfontosabb városaiban (Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda, Marosvásárhely, Kolozsvár, Nagyvárad, Arad).

– Kiállítások cseréjével, konferenciák szervezése által partnere tudjon lenni az anyaországi és a nemzetközi képzőművészeti szakmúzeumoknak és gyűjteményeknek, így valós értékét visszaadva méltatlanul elfeledett életműveknek, mint: Nagy Albert, Mágori Varga Béla, Nagy István, Szolnay Sándor munkássága, másrészt újra felfedezni a magunk számára az olyan nagy pályát befutott alkotókat, mint Mattis-Teutsch János, Román Viktor, Barcsay Jenő, Étienne Hajdu, Kemény Zoltán, Brassai Viktor, Victor Vasarely, akiknek erdélyi eredete sokáig nem hangsúlyozódott, és ezáltal a köztudatból kitörölt.

3. Fő célok. Mire van szükség?

– Egy saját múzeumépületre, amelyben legyen állandó és időszakos, akár mostre kiállítások fogadására is alkalmas kiállítótér, raktárak, irodák, restaurátor és műtárgyvédelmi műhelyek, múzeumpedagógiai foglalkozásokra alkalmas helyiség, múzeumvendéglő és könyvüzlet, stb.

– Szakképzett művészeti vezetőkre, menedzserekre, művészettörténészekre, esztétákra, műtárgymegőrzésben képzett szakemberekre stb.

– Erdély fontos városaiban megfelelő kiállítóterekre és szakemberekre, akik a minőségi műtárgyszállítást és bemutatást szavatolni tudják.

4. Helyszín. Miért Sepsiszentgyörgy legyen a központ?

Az erdélyi magyar képzőművészeti közgyűjtemény létrehozása eddig mindig a helyi döntéshozók politikai akaratán bukott meg, lásd Kolozsvár, Nagyvárad, Marosvásárhely esete, és pedig azon, hogy egyik említett próbálkozás helyén sem volt erős magyar érdekképviselő. Világossá vált mindenki számára, hogy egy ilyen vállalkozás csak olyan városban jöhet létre, ahol a magyar önkormányzatiság erős, és ahol ez az erő demográfiai okokból legalább 50 évre biztosított. Így Kovászna és Hargita megye jöhet számításba, ahol Sepsiszentgyörgy művészeti hagyományaival és pezsgő jelenével, valamint az érintett önkormányzatok pozitív hozzáállásával megnyerte az összerdélyi szakma támogatottságát (lásd a 2012. március 16–17-i konferencia, kezdeményezőbizottság megalakulásával, a Székely Nemzeti Múzeumban).

5. Források megszerzése: hogyan képzeljük el a projekt finanszírozását?

- A helyi (megyei és városi) önkormányzatok hozzájárulása, lásd a telek megvásárlása, rendezési tervek megrendelése, lobbitevékenység magyar kormányzati szinten.
- A romániai magyar országos érdekvédelem szerepe révén, a romániai művelődési minisztériumi befolyás érvényesítése szintjén. Így az április 17-én, Kolozsváron megalakult romániai magyar Kulturális Autonomia Tanács célkitűzései között projektünk kiemelt helyen szerepel.
- Anyaországi támogatások és források bevonása, hiszen a projekt elsődlegesen összmagyar értékek mentését és nem csak az erdélyi magyarok önazonosságának megőrzését célozza.
- Európai pénzek és források bevonása, hiszen közgyűjteményünk nem kíván mást bizonyítani, mint hogy a történelem negatív fordulatai dacára is itt mindig magas színvonalú, európai mércével mérhető értékek születtek, amelyeket a világ tudomására hozni közös európai felelősség (is).

6. Mire van égető sürgősséggel szükségünk?

- Amíg a múzeum saját épülete felépül, ideiglenes székházra, ahol irodákat és raktárakat működtetnénk.
- Munkahelyteremtés: fiatal, erdélyi származású, művészeti ágazatban jártas, tehetséges szakemberek hazavonzására, akik feltérképezik a tennivalókat, stratégiákat dolgoznak ki, és elkezdik az érdemi munkát.
- Felszerelések beszerzésére: számítógépek, nyomtatók, fényképezőgép, terepezésre alkalmas más felszerelések, teher-rafelületes haszonjárművek.
- Az erdélyi galéria-hálózat felszereltségének javítása, a személyzet képzése, a működés modellezése, a rendszer „bejáratása”.
- A már létrehozott Magma Galéria működésének javítása, tevékenységi területének kiterjesztése, szolgáltatásai minőségének emelése.

Az országos médiában megjelent hírek hatására nemcsak a magukat riválisnak tartó intézmények szösszenetei érkeztek, hanem kezdtek érkezni az adományok is. Jelentős adomány a Stuttgartban élő Pallos Juttái, a kolozsvári Balázs Péter örököséi, a Miklóssy Gyulái, az Abodi Nagy Bélái stb.

Az EMŰK több kiállítást is szervezett Bukarestben a Balassi Intézetben, Kolozsváron a Minerva Galériában, itthon a Székely Nemzeti Múzeumban, köszöntöttük a 90 éves Kuszto Endrét, egyéni kiállítással, katalógussal... beindítottunk egy kutatóprogramot, amely az erdélyi művészet elmúlt 60 évét hivatott görcső alá venni: ennek két mostre kiállítása is elkészült, a *Szocrelatív* (2013) és a *Felezőidő 2.* (2014).

A megvásárolt telken elkezdődtek a romeltakarítási munkálatok, a drénhálózat megépítése, világítótestek felszerelése, járhatóvá vált a tér, sőt városnapokon itt szervezték meg a testvérvárosok kirakodóvásárát is. Közben budapesti tervezőcsoport egy látványtervet is benyújtott, amely nem aratott osztatlan elismerést sem az EMŰK-nél, sem a döntéshozóknál.

Mi több, Antal Árpád polgármester 2013-ban azzal az ötlettel állt elő, hogy az EMŰK legjobb helye a város szívében lenne, a megyei tanács épületére merőlegesen megépítve, mintegy lezárva a kommunista ízlésű „tapsteret”. Erre nemcsak látvány-

terv, hanem makett is készült, szintén egy budapesti tervezőiroda munkája. (Ebben az esetben a Kós Károly utcai területet teljes egészében az SZNM hasznosíthatná.)

A főtéren való működés ötletét üdvözölte az EMŰK kuratóriuma, de azt is jelezte, hogy amíg az új székház felépül, szükség van egy önálló székházra és kiállítótérre, mert az EMŰK „kinötte” az SZNM által biztosított lehetőségeket.

Erre válaszként a polgármesteri hivatal átvette a múzeumtól az EMŰK-öt, és nyomban szerződéssel alkalmazott egy művészettörténész igazgatót Vécsi Nagy Zoltán személyében, akit az erdélyi modern és kortárs képzőművészet legkiválóbb honi szakértői közt tartanak számon. Az udvarhelyi Haáz Rezső Múzeumtól érkezett szakembert két alkalmazott, egy gyűjteménykezelő és egy kiállítás-szervező segíti munkájában. A város vezetése egy félév leforgása alatt gyönyörű kiállítótereket és irodákat, egyszóval székházat biztosított az EMŰK-nek a volt postapalota épületében, az Olt utca 2. szám alatt.

Az ideiglenes székházavatón a *Felezőidő* kiállítás megnyitóján hangzott el, hogy ha kis léptekben is, de az erdélyi képzőművészeti múzeum ügye halad, fontosságát érzik az emberek és a hazai, valamint az anyaországi döntéshozók egyaránt.

Az EMŰK él, kiállításokat, programokat szervez, igyekszik integrálódni a székelyföldi és az erdélyi művészeti életbe. Bízunk benne, hogy a befektetett anyagi és erkölcsi tőke jól kamatozik a jövőben, és az EMŰK betölti azt a szerepét, amelyet elvár tőle az erdélyi magyar közösség.

